

Türkiye'nin İyi ve Adaletli Yönetimi ve Sosyal Demokrasi

E. Fuat Keyman

Prof. Dr.

Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

E-posta: fkeyman@ku.edu.tr

Özet: Bu çalışmada, son yıllarda değişen dünya içinde çok ciddi bir dönüşüm sürecinden geçen Türkiye'de gereksinim duyulan iyi ve adaletli toplum yönetimine verilecek sosyal demokrat yanıtın hangi ilkeler üzerine kurulması gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu noktada yapılacak ilk tespit, siyasal alanın "ılımlı İslam-tepkici milliyetçilik" kutuplaşmasına hapsediği ve sosyal demokrat olması gereken siyasal hareketin de kendisini tepkici milliyetçilik kanadında konumlayarak dönüşümü iyi ve adaletli yönetecek bir siyasal vizyon geliştirmek yerine, dönüşüme tepki duyan bir hareket tarzına sahip olduğudur. Yazı, "Türkiye'nin dönüşümüne demokrasiyi tehlikeye atmadan yanıt verecek sosyal demokrat vizyon ne olmalıdır?" sorusunu sorarak, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini "insani kalkınma"da gören bir sol söylemin geliştirilmesinin gerekliliğini ve siyasetin güvenleştirilmesi ya da pazarlaşması süreçlerine karşı demokratik siyasi kültürü toplumsal yaşamda yaygınlaştırmak için sosyal demokrasinin kamusal tartışmayı desteklemesinin önemini ifade ediyor.

Anahtar Kelimeler: Sosyal demokrasi, Türkiye, demokrasi ve küreselleşme

Good and Equitable Governance of Turkey and Social Democracy

Abstract: The initial question of this paper is the following: On which principles should the social democratic response to the need of a good and equitable government be established in a country like Turkey which passes through a serious transformation process in a changing world? The first statement is that the political arena is polarized between "moderate Islam vs. reactionary nationalism" and that the political movement which should have been based on social democratic principles situates itself on the reactionary nationalistic side and instead of developing a political vision that would ensure the management of the transformation in a good and equitable manner, it has adopted a reactionary discourse. As an answer to the question of "how should the social democratic vision respond to the transformation of Turkey without compromising the democracy", this paper develops two arguments: first, a leftist discourse viewing the sustainability of the economic growth in "human development" should be established, and second, against the processes of the securitization and the marketization of politics, social democracy should encourage public debate in order to expand democratic political culture in social life.

Key Words: Social democracy, Turkey, democracy and globalization

Keyman, E. F., 2008, "Türkiye'nin İyi ve Adaletli Yönetimi ve Sosyal Demokrasi", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (2), Ocak-Nisan, s. 1-13.

Giriş

Bu çalışmada, Türkiye’de gereksinim duyduğumuz iyi ve adaletli toplum yönetimine verilecek sosyal demokratik yanıtın hangi ilkeler üzerine kurulması gerektiği sorusuna yanıt arayacağım. Gerçektende, son yıllarda değişen dünya içinde çok ciddi bir dönüşüm sürecinden geçen bir Türkiye gerçeği ile karşı karşıyayız. Değişen dünya içinde dönüşen Türkiye’nin iyi ve adaletli bir toplum yönetimine gereksinim duyduğu gerçeği üzerine akademik ve kamusal söylem ve tartışma içinde önemli oranda bir odayaşmanın olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu odayaşmanın siyasal alana yansıdığını söyleyemiyoruz. Aksine son yıllar bu alanda “ılımlı İslam-tepkici milliyetçilik” diyebileceğimiz bir kutuplaşmanın giderek egemen olduğunu bize gösteriyor. Değişim ve dönüşüm sürecine iyi ve adaletli toplum yönetimi içinde yanıt vermek yerine, siyasal alan giderek “ılımlı İslam-tepkici milliyetçilik” kutuplaşmasına sahne oluyor.¹ Bu kutuplaşma içinde de, sosyal demokratik olması gereken söylem ve siyasal hareket kendisini tepkici milliyetçilik kanadında konumlanıyor, ve dönüşümü iyi ve adaletli yönetecek bir siyasal söylem ve vizyon geliştirmek yönetmek yerine, dönüşüme tepki duyan bir hareket tarzına sahip oluyor. Böyle olduğu içinde, bugün Türkiye’nin değişen dünya içinde yaşadığı dönüşüme hem sosyal hem de demokratik bir yanıt vermenin, bir toplumsal ve siyasal gereklilik olarak karşımızda durduğunu görüyoruz.

Bu çalışmada, Türkiye’nin iyi ve adaletli yönetim sorusuna ya da sorununa sosyal demokrat yanıtı tartışacağım. Fakat hemen altını çizmemiz gereken bir nokta var: Bu soru(n) dünyanın değişimi bağlamında da tartışılıyor ve iyi ve adaletli dünya yönetimi sorusuna da son yıllarda verilen yanıtlar, giderek demokrasiden uzaklaşan yanıtlar. Dünyanın değişiminin önemli bir boyutu da bu anlamda, “demokrasinin girdiği kriz”, ve iyi toplum ya da dünya yönetimi tartışması içinde de, demokrasinin giderek içinin boşaltılması (Keyman, 2008c). Bu nedenle de, Türkiye’de sosyal demokrasi-temelli iyi ve adaletli toplum yönetimi sorusuna yanıtı, ilk önce dünyanın değişimi ve demokrasinin krizi tartışmasını yaparak arayacağım. Bu genel girişten sonra, Türkiye bağlamı üzerine çalışmayı odaklayacağım.

Küreselleşme ve Demokrasinin Krizi

Son yıllarda, hem 1980’lerden bugüne giderek yaygınlaşan, derinleşen ve hızlanan küreselleşme süreçleri ve sonuçları, hem de 11/Eylül terörü sonucunda oluşan “terörizme karşı küresel mücadele” anlayışı ve stratejisinin, dünya ve ülke siyasetleri ve sonuçları üzerine yapılan tartışmalar içinde öne çıkan önemli bir soru ve tartışma alanı da, “**demokrasi tehlikede mi?**”

¹ Bu kutuplaşmanın kapsamlı bir açılımı ve eleştirel bir çözümlenmesini *Türkiye’nin İyi Yönetimi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart, 2008 adlı kitap çalışmamda yapmaya çalıştım.

sorusu oldu. **Bugünün dünyasında, demokrasi sorusu bağlamında önemli bir ikilem yaşıyoruz.** Bir taraftan, son yıllarda çok-partili siyasi sistem ve düzenli seçimler temelinde tanımlanan demokrasinin tercih edilen bir siyasi rejim ve siyasi söylemi olarak yaygınlaştığını, dünya siyasetinde yer alan ülkeler içinde yüzde 60'ları geçen bir orana ulaştığını, bu temelde de **küreselleştğini** görüyoruz. Diğer taraftan da, gerek "**bireysel, kültürel ve sosyal hak ve özgürlüklerin korunması ve genişletilmesi**"; gerek şiddet ve baskı yerine "**demokratik müzakere ile toplumsal sorunların ve taleplerin çözümü**"; gerekse de farklı kültürel kimlikler arası ilişkilerde ötekileştirme yerine "**eleştirel anlama ve diyalog-temelli tartışma**" ortamının yaratılması içinde düşündüğümüz **demokratik toplum ve demokratik siyasal kültür olgularında ciddi tahriplerin, ciddi aşınmaların, ciddi sorunların olduğu bir dünyada yaşıyoruz.**

Demokrasi, son yıllarda, siyasi partiler ve seçimler temelinde "**formel**" hareket tarzı içinde küreselleşiyor. Ama aynı zamanda, eğer demokrasiyi sadece formel bir siyasi rejim olarak değil, aksine ve daha önemli olarak, "devlet-toplum/birey ilişkilerinin haklar-özgürlükler-sorumluluklar düzenlenmesinin gerçekleştiği bir toplumsal yaşam", ve "farklılıklara karşı şiddet ve ötekileştirme yerine, toplumsal sorunların ve taleplerin demokratik müzakere ve diyalog yoluyla çözümü üzerine kurulmuş bir siyasi kültür" olarak düşünürsek, demokrasinin küreselleşme süreçleri ve 11/Eylül-sonrası dünya içinde "**ciddi bir tehlike**" içinde olduğunu da görüyoruz.

Bu nedenle de, son yıllarda, bir taraftan demokrasi referansının kullanımı devlet seçkinleri, siyasi aktörler ve sivil toplum içinde giderek yaygınlaşıyor ve popülerleşiyor. Artık aralarındaki ideolojik ve dünya görüşü temelindeki farklılıklara rağmen herkesin demokrasi referansını kullandığı bir dünya da yaşıyoruz; ama, aynı zamanda bu küreselleşen dünya içinde, "demokratik değerlere ahlaksal ve siyasi bağlılık" "demokrasiyi demokratikleştirmek" "demokrasiyi derinleştirmek", "demokrasiyi toplum içinde yerleşikleştirmek" v.b. çağrılarının yapıldığını ve giderek yaygınlık kazandığını görüyoruz.

Bu anlamda da, "demokrasi tehlikede mi?" sorusu önem kazanıyor ve bu soruya yanıt "**evet**" oluyor. Bugün yaşadığımız dünya, demokrasinin küreselleşmesiyle, içerdiği özgürlük, eşitlik, farklılıklar arası bir arada yaşama, demokratik müzakere, diyalog v.b. normların ve kuralların ciddi bir aşınma ve ihlal tehlikesinin eş-zamanı yaşandığı bir dünya. Hem dünya siyaseti içinde, hem farklı ekonomik gelişmişlik ve kültürel yapılaraya sahip farklı ülkeler içinde, hem de ülkemiz Türkiye içinde, bu ikilemi yaşıyoruz, demokrasinin tehlike içinde olduğunu görüyoruz ve bu nedenle de, demokrasinin ve demokratik normların derinleşmesi ve yerleşikleşmesi çağrılarının giderek yaygınlaştığını görüyoruz. Bu çağrılar, dünyada akademik ve kamusal söylem içinde, "**post-demokrasi**", "**demokrasi eksikliği**", "**neoliberal yıkıcı küreselleşme ve demokrasi**", "**güçlü demokrasi**", "**demokrasinin derinleşmesi ve yerleşikleşmesi**" v.b. ciddi ve önemli

tartışmaları ortaya çıkartıyor. Bu çağrılarının ve tartışmalarının Türkiye için de çok önemli olduğunu düşünüyorum: **ister Türkiye-AB, Türkiye-IMF ve Türkiye-ABD ilişkileri, ister PKK terörüne karşı mücadele ve Kürt sorununa çözüm, ister "türban takanların sayısı artıyor mu, ve bu bağlamda Türkiye muhafazakarlaşıyor mu?" soruları, ister yoksulluk, işsizlik, dışlanma, eşitsizlik, yoksunluk-temelli sosyal adalet sorunlarına çözüm, isterse de hükümetin kamuoyuna sunmasıyla en önemli tartışma ve gündem maddelerinde biri olacak "yeni ve sivil anayasa" tartışması eksenlerinden bakalım, "Türkiye'nin iyi ve adaletli yönetimi" için "demokrasi tehlikede mi?" sorusu temelinde yapılan tartışmaları ciddiye almamız, ve bu tartışmayı Türkiye örneğinde de yapmamız gerekiyor.**

Tehlikenin Dört Boyutu

Demokrasinin karşılaştığı tehlikenin, ya da, vurguladığımız ikileminin üç kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, özellikle de 11/Eylül-sonrası ve terörizme karşı küresel mücadele üzerine şekillenen dünyada yaygınlaşan ve güç kazanan "**siyasetin güvenikleştirilmesi**" (*the securitization of politics*) diye adlandırabileceğimiz bir olguyla karşı karşıyayız.² Güvenikleştirilme olgusu, **siyasetin güvenlik-temelinde sınırlanmasını ve yeniden-şekillenmesini içeriyor ve güvenlik gereksiniminin haklar ve özgürlükler alanının önüne koyulması, ve siyasetin giderek "dost-düşman ilişkisi" temelinde tanımlanmasını ortaya çıkartıyor.** Son dönem ABD dış politikasına anlam veren "yeni muhafazakarlık ideolojisi", Avrupa'da çok-kültürlülüğe ve göçmenlere, özelde de İslami kimliğe karşı gelişen korku ve dışlama eğilimi, dünyada medeniyetler-arası çatışma tezinin kabulü, ve kendisine İslami kimlik ve cihadı kurucu nitelik olarak alan küresel terör düzlemlerinde, siyasetin güvenikleştirilmesi olgusunun önemi ve belirleyiciliğini görüyoruz. Güvenlik adına demokrasinin ertelenmesi ve demokratik normların aşındırılması, demokrasinin önündeki önemli bir tehlikedir.

Fakat bu tehlikenin 11/Eylül teröründen daha önce başladığını biliyoruz. Bu bağlamda da, 1980'lerden başlayarak yaygınlaşan, derinleşen ve hızlanan küreselleşme süreçlerinin belirgin kıldığı, ama ülkeler içinde bu süreçlere içsel yaşanan üç önemli gelişmenin de, demokrasi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığını söylemeliyiz. Bu gelişmelerin/boyutların başında, "**siyasetin pazarlaştırılması**" (*the marketization of politics*) diyebileceğimiz, siyaset yapma zihniyet ve eyleminin serbest pazar olgusu ve değerlerine, özellikle de bireycilik ve "para sahibi olmanın bireysel, statü-temelli konumsal ve siyasal güç sağlayacağı" düşüncelerine indirgenmesi olgusu geliyor.³ **Serbest pazarın güçlendirilmesinin her sorunun çözümü olduğu, bu bağlamda**

² Bkz. Bauman, 2001.

³ Bkz. Beck, 2007.

devletin küçültülmesi ve bireyciliğin güçlendirilmesinin siyasette verimlilik ve etkililik yaratacağı düşüncesi siyasete hakim oldukça, sosyal adalet, dayanışma, özgürlük, katılım v.b. demokratik normların serbest pazar mantığına indirgenmesi sorunu ortaya çıkıyor. Böylece de, demokratik normların içi siyasette verimlilik, etkinlik ve etkililik adına boşaltılabiliyor.

Siyasetin "güvenikleştirilmesi" ve "pazarlaştırılması" olgularının yanı sıra, 1980'lerden bugüne giderek artan, "kamusal olanın ve kamusal tartışmanın gerilemesi" (*the decline of the public*) diyebileceğimiz bir sorunla da karşı karşıyayız. Bu dönem içinde, tüketimin ve eğlence kültürünün popüler kültür içindeki gücünü artıran pazar stratejilerine ve "girişimci bireycilik-para kazanmak-güç elde etmek denklemine" giderek mahkum olan modern toplum içinde, kamusal tartışmanın, kamu yararının, kamusal alanın öneminin giderek aşındırıldığını görüyoruz.⁴ Kamusal olanın ve kamusal tartışmanın gerilemesinin yanı sıra, demokrasiyi tehlikeye sokan dördüncü sorun olarak, "siyasi partiler tarafında demokrasinin işlevsizleştirilmesi"ni görüyoruz. **İşlevsiz(leştirilmiş) demokrasi, demokrasiye siyasi ve normatif bağlılıkları olmayan siyasi aktörlerin, (siyasi partiler ve liderlerin) demokrasiyi, toplumdan kopuk olarak kendi aralarında oynadıkları siyaset oyununda kendi oylarını, rant oranlarını ve iktidarlarını arttırmak için bir araç olarak görmeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır.** Örneğin, Türkiye'de toplumdaki kopuk, siyasi oy, rant ve iktidar maksimizasyonu temelinde oynanan siyaset oyununda, siyasi aktörler siyaseti, toplumsal sorunlara çözüm bulma temelinde görmemektedirler. Aksine ister iktidar olsun, isterse muhalefet partileri, bu aktörler için siyaset, (a) kendi partilerini ve parti sistemini denetleyerek, (b) siyasi alan içinde kendi siyasi etki kapasitelerini arttırmaya çalışarak, ve (c) toplum içinde korkular ve endişeler yayarak, kendileri ve partileri için "ekonomik rant, siyasi nema, oy ve güç artırımı" oyunudur. Bu bağlamda da, demokrasiye siyasi ve normatif bağlılıkları olmayan bu aktörlerin elinde demokrasi işlevsizleştirilmekte, siyasi aktörlerin kendi çıkarlarını arttırmada kullandıkları bir araca dönüşmektedir. Böyle olunca da, **işlevsizleştirilmiş demokrasi,** bir taraftan toplumsal ilişkilerde "derinleşmiş ve yerleşikleşmiş" bir demokratik siyasi kültürün oluşmasına engel olmakta, dolayısıyla siyasetin giderek güvenikleştirilme alanına ya da pazarlaştırılma alanına hapsedilmesine yol açmaktadır. Diğer taraftan da, iyi ve adaletli toplum yönetimi sorusu için gerekli olan kamusal tartışma zemininin ortadan kalkmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu dört boyutlu çözümlenme bizi şu gerçeğe götürüyor: **bugün demokrasinin hem küreselleşmesi sürecini, hem de bu süreç içinde içinin boşaltılması tehlikesini eş-zamanlı yaşıyoruz.** Bu saptama Türkiye içinde geçerli bir saptama ve çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Türkiye örneğine odaklanarak bu tartışılmayı yapmaya devam edeceğim.

⁴ Bkz. E. F. Keyman, 2008a.

Türkiye’de Siyasetin “Güvenikleştirilmesi”

1990’lı yıllardan bugüne Türkiye’de, gerek PKK terörü, gerekse de İslami kimliğin siyasallaşması süreçleri temelinde yaşanan sorunların önemli bir boyutu da, siyasetin, “devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü”, ve “Cumhuriyet rejiminin korunması” adına, aşırı bir tarzda, ve bu sorunları üreten kaynaklara gitme yolunu tercih etmek yerine, özellikle de merkez sağ ve merkez sol partiler tarafından “güvenikleştirilmesi” sorunudur.

Şüphesiz ki, güvenlik ve rejim sorunları, uzun dönemli, kalıcı ve toplum tarafından desteklenmiş çözümler gerektiren ciddi ve reel sorunlardır. Fakat, **siyasetin güvenikleştirilmesi sorunu, siyasi partilerin bu sorunları çok-boyutlu yapıları ve kaynakları içinde çözümlenmek ve bu sorunlara çözüm üretmek yerine, bu çözümü, asker ve yargı bürokrasisi gibi siyaset-dışı alana ve aktörlere bırakmaları sonucunda ortaya çıkıyor.** Aynı zamanda, **güvenikleştirme süreci, siyasetin odağına devlet ve rejim güvenliği sorunu yerleştirerek, hem diğer önemli ekonomik, siyasal ve kültürel sorunların siyasal alanda geri plana atılması, hem de güvenlik adına demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması sorununu da içeriyor.** Böylece, siyasetin güvenikleştirilmesi, Türkiye’de demokrasinin derinleşmesi önünde bir engel ve risk ögesi oluşturduğunu gözlemliyoruz. 22 Temmuz 2007 genel seçimleri öncesi yaşadığımız süreç, ve bu seçimlerde bugünün muhalefet partileri dahil, çoğu partinin seçim stratejisi, bize siyasetin güvenikleştirilmesi sürecinin ve olgusunun açıklayıcı örneklerini sunuyorlar.

Türkiye’de Siyasetin “Pazarlaştırılması”

Siyasetin güvenikleştirilmesi yoluyla demokrasinin içinin boşaltılması, Türkiye’de demokrasinin yüz yüze bulunduğu tehlikenin tek kaynağı değil. Bu tehlikenin daha önce, 1980’lerde başlayarak yaygınlaşan, derinleşen ve hızlanan neoliberal küreselleşme süreçlerinin daha da belirgin kıldığı, **“siyasetin pazarlaştırılması”** süreciyle başladığını biliyoruz. **Siyasetin pazarlaştırılması,** siyaset yapma zihniyet ve eyleminin serbest pazar olgusu ve değerlerine, özellikle de bireycilik ve “para sahibi olmanın bireysel, statü-temelli konumsal ve siyasal güç sağlayacağı” düşüncelerine indirgenmesi anlamına geliyor. Devletin ekonomik olarak küçültülmesi ve bireyciliğin güçlendirilmesinin siyasette verimlilik ve etkililik yaratacağı düşüncesi siyasete hakim kılınmaya çalışılıyor. Fakat, “serbest pazar siyaseti şekillendirmelidir” saptaması temelinde hareket etmek, bir taraftan siyaseti pazar olgusuna indirgerken, diğer taraftan da, hem yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık ve hukuksuzluk gibi sorunları ortaya çıkartırken, hem de hukukun üstünlüğü, insani kalkınma, sosyal adalet, dayanışma, özgürlük, katılım v.b. demokratik normların sürekli ertelenmesi sorunu yaratıyor. Türkiye’de toplumsal yaşam içinde “parası olan güçlüdür” mantığı

yaygınlaşıyor. Dahası, ekonomisi büyürken, yoksulluktan insani kalkınma eksikliğine ciddi bir sosyal adalet sorunu yaşayan bir Türkiye gerçeğiyle karşı karşıya kalıyoruz. Bu da, demokrasinin içinin siyasetin pazarlaştırılması yoluyla boşaltılması anlamına geliyor.

Türkiye'de Kamusal Tartışmanın Gerilemesi

Türkiye'de siyasetin "güvenleştirilmesi" ve "pazarlaştırılması" olguları kadar demokrasiyi tehlikeye sokan bir gelişme de, **1980'lerden bugüne tüketimin ve eğlence kültürünün kamusal tartışmaya karşı giderek artan gücü** oldu. Bu yıllar içinde ve bugün, bir taraftan "**para kazanmak=güç elde etmek**" denklemine, diğer taraftan da, tüketim ve eğlence kültürüne mahkum olmuş, bu temelde de ciddi bir "**kültürel yozlaşma**" sorunu yaşayan bir Türkiye gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu sorun Türkiye'de, hem toplumsal yaşam içinde kamusal tartışmanın ve kamu yararının öneminin giderek azalması biçiminde, hem de okumayan, eleştirel düşünmeyen, toplumsal sorunların çözümüne katkı vermeyen, hatta bu sorunlarla ilgilenmeyen, buna karşın tüketim ve eğlenme istenci yüksek bir aşırı bireyci benlik anlayışının ortaya çıkması biçimlerinde tezahür ediyor. Kamusal tartışmanın gerilemesi, kültürel yozlaşmanın ilerlemesi ve toplumsal sorunlara ilgisizliğin yaygınlaşması, ve bu gelişmelerin görsel ve yazılı iletişim aygıtları tarafından desteklenmesi de, Türkiye'de demokratik bir toplum ve kültür yerine, toplumsal yaşamın bireycilik/cemaatçilik ekseninde örgütlenmesi olgusunu yaratıyor, ki bu da demokrasinin içinin boşaltılması anlamına geliyor.

Türkiye'de Siyasi Partilerin Demokrasiyi İşlevsizleştirilmesi

Bu üç olumsuz gelişmeye dur diyebilecek, siyasetin içinin kamusal yarar temelinde dolduracak, ve kamusal tartışmayı da, daha iyi ve adaletli yönetilen bir Türkiye yaratılması için destekleyecek temel aktör siyasi partilerdir, daha sonra da sivil toplum örgütleridir. Son yıllarda sivil toplum örgütleri içinde bu yönde çalışmayı kendilerine amaç edinmiş örgüt sayısının arttığını görüyoruz, ama aynı gelişmeyi siyasi partiler için söylemek olanaklı değil. 1990'lardan bugüne, özellikle merkez sağ ve merkez sol partilerin tam aksi bir eğilim içinde, giderek Türkiye sorunlarından koptuklarını, toplumla bağ kurmada zorlandıklarını, ve giderek "**işlevsizleştiklerini**" görüyoruz. Bu işlevsizleşme, kendisini, bu partilerin siyaseti, toplumsal sorunlara çözüm bulma ve Türkiye'yi iyi ve adaletli yönetme temelinde değil de, tam aksine parti içi iktidar mücadelesinde güçlenme, siyasi rant ve ekonomik nema elde etme etkinliği olarak görmelerinde gösteriyor. **İşlevsizleşen siyasi partiler, kendi çıkarlarını ve iktidar mücadelelerini kamusal yarardan daha öncül ve önemli görüyorlar, böylece işlevsizleşiyorlar, toplum içinde güven sorunu yaşıyorlar, ve sonuçta da demokrasinin içinin**

boşaltarak, demokrasiyi tehlikeye sokan temel aktör konumuna geliyorlar.

Demokrasiyi tehlikeye sokan, ve siyasetin güvenleştirilmesi, pazarlaştırılması, kamusal tartışmanın gerilemesi, ve siyasi partilerin işlevsizleşmesi olarak adlandırdığımız bu olgular temelinde bir Türkiye çözümlenmesi yaptığımız zaman, hem AKP'nin niye ve nasıl arka arkaya seçim kazandığı üzerine önemli ip uçları elde ediyoruz, hem de bugün konuştuğumuz "terör", "muhafazakarlaşma", "türban" v.b. sorunların, esasında daha ciddi bir sorunun semptomları ya da sonuçları olduğunu görüyoruz.

Bu sorun, tüm bu süreçleri Türkiye'de sosyal demokrasinin ve CHP'nin sorgulamaksızın kabul etmesi, hatta bu süreçleri taşıyan aktörlerin başında gelmesidir. Son yıllarda, sosyal demokrasi söyleminin ve CHP'nin siyasetin güvenleştirilmesi sürecinin baş aktörlerinden biri olduğunu görüyoruz; aynı zamanda siyasetin pazarlaştırılması sürecine alternatif üretmediğini ve kamusal tartışmanın gerilemesinden de rahatsız olmadığına da şahit oluyoruz. Dahası, CHP yönetiminin siyaset yapış zihniyeti ve eylemine baktığımız zaman, bu yönetimin Türkiye'de demokrasinin işlevsizleştirilmesi sorununa büyük bir katkı verdiğini görüyoruz. Bu nedenle de, son yıllarda yaşanan AKP seçim başarıları yanı sıra, Türkiye'de güçlü ve vizyon üreten muhalefet eksikliği sorunu da, yaşanan dönüşümün önemli boyutlarından birisi olarak ele alınıyor.

Eğer böyleyse, o zaman "Türkiye'nin dönüşümünü kavrayacak, ve bu dönüşüme demokrasiyi tehlikeye atmadan yanıt verecek sosyal demokratik vizyon ne olmalıdır?" sorusu önem kazanıyor. Bu soruya yanıtı aşağıda vermeye çalışacağım.

Türkiye'nin Dönüşümü

Türkiye'nin 1980'lerden, özellikle 1990'lardan bugüne değişen dünya içinde yaşadığı değişimi anlamak için, geç-Osmanlı döneminden başlayan, ama 1923'de bağımsız ulus-devlet inşası yoluyla modern ulus kurma sürecine giren modernleşme tarihini çözümlenmemizin başlangıç-noktası ya da yönetsel çerçevesi olarak ele almamız faydalı olacaktır. Modern Türkiye tarihi, en genelde, bir "modernleşme tarihi"dir.⁵ Bu tarih, Türkiye'nin modern bir ulus-devlet ve modern bir toplum olarak inşa ve yeniden-inşasını içeriyor. Süreklilik ya da kırılma gösteren nitelikleriyle, çelişkileriyle, muğlaklıklarıyla, çatışma ve bunalımlarıyla, bu inşa süreci bugün de devam ediyor. Aynı zamanda, 1950'de demokrasiye geçişten bugüne Türkiye tarihi, "çok-partili bir parlamenter demokrasi tarihi"dir de. Rejim kırılması yaratan askeri darbeleriyle, darbe sonrası demokratik sisteme dönüşleriyle, yürütme-yasama-yargı arasındaki çatışmalarıyla, kurumsal eşgüdüm ve iletişim

⁵ Bu tarihin ayrıntılı bir açılımı için bkz. Keyman (der.), 2008b.

sorunlarıyla, 1950-bugün Türkiye tarihi sancılı ama siyasi norm olmaya doğru çabalayan bir "demokratikleşme süreci"ni içeriyor. 1980'den bugüne Türkiye'nin yaşadığı değişim ve dönüşüm içinde önemli kurucu-öğelerin başında, küreselleşme süreci geliyor, ve bu dönem Türkiye tarihi modernleşme ve demokratikleşmenin yanında bir "küreselleşme tarihi" de. Bugün küreselleşme sürecine gönderim yapmadan, Türkiye'yi anlamak mümkün değil. Son olarak, 1999 Aralık ayında Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği aday ülke statüsü alan Türkiye'nin, 2000'li yıllarda yaşadığı değişim ve dönüşüm süreci, modernleşme, demokratikleşme ve küreselleşmenin yanı sıra bir "Avrupalılaşma tarihi" de. Bu tarih, içinde yaşadığı muğlaklıklar, belirsizlikler, çatışmalarla birlikte, bugün, 2005 Ekim'de başlayan Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakere süreci olarak sürüyor.

Bu temelde, 1923-bugün dönemine baktığımız zaman, gördüğümüz Türkiye tablosu aşağıdaki süreçlerin birbirleriyle karmaşık, kesişen ve karşılıklı etkileşim ve etki ilişkisini sergiliyor;

- (i) 1923-bugün: Modernleşme tarihi;
- (ii) 1950-bugün: Demokratikleşme tarihi;
- (iii) 1980-bugün: Küreselleşme tarihi; ve
- (iv) 2000-bugün: Avrupalılaşma tarihi.

Bu süreçlerin hem her birinin kendi özgül ve özgün yapıları ve hareket tarzları içinde, hem de hepsinin birbirleriyle karşılıklı-etkileşim/etki ilişkisi içinde kesiştiği bir noktada, Türkiye toplumsal oluşumu, "modernleşme + demokratikleşme + küreselleşme + Avrupalılaşma" eksenini ve denkleminde hareket ediyor ve kendi yeniden-üretimini yaşıyor. Bu anlamda da, bugün Türkiye, 1923-1950 erken cumhuriyet ve tek parti dönemlerini tanımlayan basit sanayi modernleşmesi döneminin gerisine gitmiş, demokrasiye geçiş dönemini tamamlamış, ve özellikle de 1980'den bugüne yaşadığı küreselleşme ve Avrupalılaşma süreçleriyle de birlikte, "karmaşık bir toplum niteliği" kazanmış bir toplumsal oluşumdur. Basit sanayi modern toplumunun aktör-kurum-söylem temelinde iç hareket mekanının genişlemesi anlamında kullanılacak postmodernizasyon dönemi, gerçekte, Türkiye'nin "karmaşık bir toplum" olarak nitelenmesine anlam vermektedir.

Türkiye'de Dönüşüm ve Siyaset

Bu noktada bir saptama olarak şu öneriyi getirebiliriz: Türkiye'nin 1923'den bugüne karmaşık topluma değişim ve dönüşüm süreci, en ciddi etkisini siyasi alan üzerinde yaratmış, ve bu değişim ve dönüşümü gerek anlamada, gerekse yönetmede ciddi sıkıntı çeken, bu alan içinde hareket eden siyasi aktörler, ve siyaset yapma biçimi, sonuçla meşruiyet, temsiliyet ve yönetebilirlik kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

Siyasi alanın Türkiye'nin karmaşık topluma dönüşme sürecini anlama ya da yakalama da karşılaştığı sıkıntı; birinci olarak, 1923-bugün modernleşme tarihini, siyasi düzeyde çözümlenmede kullanılan "merkez-çevre eksenini", ve ikinci olarak, 1950-bugün demokratikleşme tarihini çözümlenmede kullanılan "sağ-sol eksenini", 1980'den bugüne yaşanan küreselleşme ve Avrupalılaşma tarihlerini çözümlenmede yetersiz ve sınırlı kalmıştır. Küreselleşme ve Avrupalılaşma tarihleri, siyasi düzeyde, karmaşık topluma dönüşme sürecinin çözümlenmesine "küresel-ulusal-yerel eksenini" ve "vatandaşlık-kimlik eksenini"ni ortaya çıkartmıştır. Tüm bu eksenler, her biri ve hepsi, ve birbirleriyle girdiği karşılıklı etkileşim ve etki ilişkisi içinde, Türkiye'nin hem değişim ve dönüşümünü ortaya çıkartan toplumsal süreçlere, sorunlara ve taleplere anlam vermektedirler, hem de iyi toplum yönetimini çok zor ve çapraşık bir konuma getirmektedirler.

Bu bağlamda, toplumsal dönüşümün siyasete etkisi siyasal alanda çıkan yeni çatışma eksenleri olarak tezahür etmektedir:

- (i) 1923-bugün: Modernleşme ve merkez-çevre eksenini;
- (ii) 1950-bugün: Demokratikleşme ve sağ-sol eksenini
- (iii) 1980-bugün: Küreselleşme ve küresel-ulusal-yerel eksenini; ve
- (iv) 2000-bugün: Avrupalılaşma ve vatandaşlık-kimlik eksenini

Türkiye bugün, "merkez-çevre eksenini + sağ-sol eksenini + küresel-ulusal-yerel eksenini + vatandaşlık-kimlik eksenini" denkleminde ortaya çıkan toplumsal süreçlere, taleplere ve sorunlara sahne olmaktadır. Bu denkleminde ortaya çıkan siyasal söylem ve stratejilerin birbirleriyle girdiği karmaşık ve çok-boyutlu, çok-nedenselli ittifak ve çatışmaları yaşamaktadır, ve siyasal alan ve siyaset tüm bu karmaşıklığa yanıt vermede zorlanmaktadır. Bu zorlanma, bir taraftan siyasal alanın, siyasal aktörlerin ve siyaset yapma eyleminin yeniden-yapılanmasını gerekli kılarken, diğer taraftan da bu alanın bugün yaşadığı krizi, işlevsizliği ve güven sorununu yaratmaktadır.

Modernleşme-Demokratikleşme İkilemi

Tüm bu yukarıda yaptığım çözümlenme, diğer bir deyişle Türkiye'nin karmaşık topluma dönüşme süreci, bugün yaşadığımız "modernleşme-demokratikleşme ikilemi" içinde de kendini ifade etmektedir. Modernleşme-demokratikleşme-küreselleşme-Avrupalılaşma tarihlerinin, merkez-çevre+sağ-sol+küresel-ulusal-yerel+vatandaşlık-kimlik eksenlerinde yaşadıkları, birlikte ve beraber ilişkiselliğinin ortaya çıkardığı bugün yaşadığımız modernleşme-demokratikleşme ikilemidir.

1923'den bugüne Türkiye siyasi tarihini incelediğimiz zaman, ilginç bir durumla karşılaşırız. Bu tarih içinde Türkiye'de yukarıdan-aşağıya ve devlet-merkezci bir tarzda gelişen modernleşme, özellikle siyasi modernleşme süreci, ulus-devlet oluşturan bürokrasi, anayasa, yargı ve parlamento v.b.

modern kurumları kurmada başarılı oluyor. Andrew Mango'nun *Atatürk* kitabında belirttiği gibi, ulus-devlet kurma olarak tanımlayacağımız siyasi modernleşme temelinde gerçekleştirilen bu başarı küçümsememelidir. Gerçekten de, bugün bile, Orta Doğu (özellikle bugün Irak örneği), Kafkaslar ve Balkan modernleşme seviyesiyle Türkiye'yi karşılaştırdığımız zaman, bu başarıyı daha iyi anlıyoruz. Fakat, Türk modernleşmesi kendisini topluma yaygınlaştırmada, bireysel hak ve özgürlüklere dayalı liberal ve çoğulcu bir yapıya kendisini dönüştürmede, ve demokratik bir nitelik kazanmakta da başarısız kalıyor. 1980'lerden bugüne kadar olan değişim sürecinde, modernleşmenin kendisini dönüştürmesi bir gereklilik haline geliyor. Bu gereklilik, modernleşmenin liberalleşmesini ve demokratikleşmesini talep eden ve toplumsal hayattan gelen ekonomik istikrar talepleriyle, sosyal adalet çağrılarıyla, siyasal katılım ve kültürel kimlik hareketleriyle ortaya çıkıyor. Bu bağlamda, 1980'ler ve 1990'lar Türkiye'sini tanımlayan toplumsal olgulardan birisi de, "modernite krizi" dediğimiz olgudur. Bu krizin çözümü de, modernleşme sürecinin bireysel haklar ve özgürlükler temelinde yeniden-kurulmasını gerekli kılıyor.

Benzer bir durumu demokratikleşme sürecinde de yaşıyoruz. 1945-1950 döneminden bugüne Türkiye'de çok-partili parlamenter bir demokratik sistem var. Bu sistem, askeri darbeler ve müdahalelerle belli dönemlerde kesintiye uğrasa da devam ediyor. Türkiye'de demokratikleşme üzerine çok önemli çalışmalar üretmiş Ergun Özbudun'un belirttiği gibi, Türkiye 1923-1945 arasındaki tek parti döneminden, Latin Amerika ve Güney Avrupa örneklerinden farklı olarak, siyasi bir kırılma ya da kesinti yaşamadan, CHP içindeki belli bir "reform" hareketiyle çok-partili demokrasiye geçişini yapıyor. Bu anlamda da, demokrasiye geçişte, yine küçümsememiz gereken bir başarı yaşanıyor (Özbudun, 2000).

Fakat bu başarı, demokrasiyi toplumsal yaşamda yerleşikleştirme (*democratic consolidation*) ve derinleştirme için geçerli değil. Demokrasiye geçişte başarılı olan Türkiye, demokrasiyi toplumsal ilişkiler içine, anayasallığa, siyasal kültüre yerleşikleştirmede ve derinleştirmede başarısız oluyor. 1950-1980 arasında bu sorun üç askeri darbe ve demokrasinin kesintiye uğraması, ve 1980'den, ama özellikle 1990'lardan bugüne de "demokrasi eksiği" temelinde yaşanıyor. 1990'lı yıllarda yaşanan demokrasi eksiği; kendisini siyasi partilerin giderek toplumdaki kopmasında, merkez sağ ve sol partilerin giderek zayıflamalarında, dinsel ve etnik kimlik siyasetlerinin güçlenmesinde, devletin yolsuzluk ve rüşvet sorunlarıyla girdiği meşruiyet krizinde, siyasal alanın giderek daralmasında, giderek artan siyasal istikrarsızlık sorununda, ve bireysel hak ve özgürlükler üzerine empoze edilen anti-demokratik kısıtlamalarda gösteriyor. Bu anlamda da, demokrasiye geçişte yaşanan başarının, demokrasiyi toplumsal yaşamda yerleşikleştirmede ve derinleştirmede ciddi bir başarısızlığa dönüşmesinin, Türkiye'de siyasal alanının temel sorununu yarattığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin Dönüşümü, Sosyal Demokrasi ve İyi/Adaletli Toplum Yönetimi

2000'li yıllar içinde Türkiye, hem ulusal/yerel sorunları, hem de ciddi müzakere süreçlerinden geçtiği uluslararası ilişkileri ekseninde, modernleşme ve demokratikleşme süreçlerinde tarihsel olarak yaşadığı ikilemleri çözmek durumundadır. Bu zorunluluk, yapısal ve artık ertelenemeyecek bir niteliktedir. Bu bağlamda da, Türkiye'de siyasi alanın, siyasi aktörlerin ve siyaset yapma eyleminin, devlet-merkezci olmak yerine, Türk modernleşmesinin demokratik, liberal ve çoğulcu temelde yeniden-kurulmasının, ve Türk demokrasisinin devlet-toplum/birey ilişkilerine yerleşikliğinin ve derinleşmesinin itici gücü olması temeline yeniden-kurulması gereklidir. Bu yeniden-kurulma süreci;

- (i) Türkiye'nin yukarıda kısaca betimlediğim karmaşık topluma dönüşme sürecini, tanımalı ve anlama çabasına girmelidir;
- (ii) Türkiye'nin karmaşık toplum olma sürecinde etkili olan siyasi süreçlerin, taleplerin ve sorunların ortaya çıkmasında rol oynayan farklı eksenleri, birliktelikleri ve beraberlikleri içinde çözümlenmelidir;
- (iii) Bu temelde de, modernleşme-demokratikleşme ikilemini çözecek, iyi toplum yönetimini toplumsal sorunlara ve taleplere yanıt verecek politikalar üretmek bulmalıdır; ve
- (iv) Siyasal alanın demokratik ve adaletli toplum vizyonunu içeren katılımcı demokrasi temeline örgütlenmesini sağlamalıdır.

Eğer bu öneri anlamlıysa, o zaman "demokratikleşme-sürdürülebilir ekonomik büyüme ilişkisi"ni sol bir siyaset, hem kendisini sağ söylemlerden ayırtıracak ve özgünlük kazandıracak, hem de toplum içinde inandırıcı bir algılanma yaratacak temelde nasıl dile getirmelidir sorusu çok önem kazanmaktadır. Bu soruya yanıtın, birbirleriyle ilişkili iki ayağı olduğunu düşünüyorum: demokratikleşme ayağında, aşağıda açıklayacağım gibi, Türkiye'de var olan "işlevsiz(leştirilmiş) demokrasi" anlayışının eleştirisini yapan, ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ayağında da, sosyal adalet alanını kendisine öncül alan, ve bu temelde ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini "insani kalkınma"da gören bir sol söylem. Türkiye'nin bugün, hem "yönetebilen", "işlevsel" ve devlet-toplum/birey ilişkilerine ve toplum-içi farklı kimlikler ve katmalar arası ilişkilere "yerleşikleşmiş" bir demokrasi anlayışına, hem de insani kalkınmayı kendisine öncül alan bir sürdürülebilir ekonomik büyüme modeline gereksinimi var. Böyle bir Türkiye, ne bugün yaşadığı "muğlaklıkları, endişeleri ve rejim sıkıntılarını" yaşar, ne ekonomi ve refahında bugün mahkum olduğu yoksulluk, işsizlik ve cari açık sorunlarına çözüm bulamayan bir duruma düşer, ne de günlük yaşamında şiddeti ve geleceğinde güvensizlikleri ve korkuları üreten meta-ırkçı ideolojileri içinde barındırır. Demokratikleşme-sürdürülebilir ekonomik büyüme ilişkisini çözmüş böyle bir Türkiye, hem iç ilişkilerinde, hem de dış ilişkilerinde, hem kendi

toplumsal dönüşümüne bakışında, hem de küreselleşen dünyanın riskli ve tehlikeli değişime yaklaşımında kendine güvenli, aktif ve yapıcı bir kimliğe sahip olur. Böyle bir Türkiye kurma sürecinde, diğer bir deyişle Türkiye'nin iyi, adaletli ve iyi yönetimini yaşama geçirmede aktif rol oynama iddiasında bir sosyal demokratik siyaset ve söyleme bugün her zamankinden fazla bir gereksinim içindeyiz.

Değişen dünya içinde Türkiye'nin dönüşümünü kavrayan ve yöneten bir sosyal demokratik siyaset ve söylem, (a) demokrasiye işlevsel bir toplum yönetim teknolojisi ya da sanatı olarak yaklaşır; (b) demokrasiye aynı zamanda toplumsal ilişkilerde "derinleşmiş ve yerleşikleşmiş" bir siyasi kültür olarak da yaklaşır; (c) demokrasiye "sosyal adaletçi ve insani kalkınmacı bir dil" kazandırır; ve (d) sonuçta Türkiye'de var olan siyasi rejimin "yönetebilen bir demokratik rejim" niteliği kazanmasına katkı verir. Bu bağlamda da, Sosyal Demokrasinin tepkici milliyetçiliğe kapılmak yerine, bugün gerçekte de, sosyal ve demokratik olma gerekliliği vardır. Siyasetin güvenlikleşmesi ya da pazarlaşması süreçlerine karşı demokratikleşmeyi itelemek, ve bu girişimde de demokratik siyasi kültürü toplumsal yaşamda yaygınlaştırmak için kamusal tartışmayı desteklemek, ve sonuçta değişim ve dönüşüme demokratik yanıt vermek; tam da bu nokta da Sosyal Demokrasinin önemi ve yapması gerekeni görüyoruz. *Modernleşen Türkiye'yi iyi ve adaletli toplum yönetimiyle demokratik bir ülkeye dönüştürmek...*

Kaynakça

- Bauman, Z. , 2001, *Globalization*, Polity, Londra.
Beck, U., 2007, *Cosmopolitan Vision*, Polity, Londra.
Keyman, E. F., 2008a, *Türkiye'nin İyi Yönetimi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
_____, (der.), 2008b, *Remaking Turkey*, Lexington Press, New York.
_____, 2008c, "Is Democracy in Danger?", invited talk, *Third Space Talks*, Malmö, Sweden, and a manuscript in progress.
Özbudun, E., 2000, *Contemporary Turkish Politics*, Lynne Rienner, Boulder.

